

KOMPLIKACE PŘI FORMULOVÁNÍ LOKÁLNÍCH REAKCÍ NA KLIMATICKOU ZMĚNU¹⁾

Slavomíra Ferenčuhová

Text představuje vybrané výsledky aktuálně probíhajícího sociálněvědního výzkumu, který se věnuje tématu lokálních reakcí na změnu klimatu v českém kontextu. Tvrzení jsou opřena o kvalitativní analýzu hloubkových rozhovorů s odborníky, jejichž expertíza se dotýká klimatické změny – vytváření nebo šíření vědění o problematice, případně samotné formulace adaptačních opatření a reakcí na změny klimatu – anebo obecně environmentální politiky. V článku jsou představeny komplikace, které podle expertů a expertek doprovázejí promýšlení, formulování či zavádění opatření v reakci na změny klimatu, a to zejména na úrovni měst a obcí. Článek komentuje specifika situace v České republice ve srovnání s charakteristikou nejčastějších bariér v adaptaci na klimatickou změnu v lokalitách, které popisuje odborná literatura ze zahraničí. Také diskutuje vhodnost konceptu „bariéry“ a navrhuje věnovat pozornost spíše komplikacím procesu, ve kterém lokální reakce na klimatickou změnu – ať už v podobě adaptací nebo snižování produkce skleníkových plynů a spotřeby energií a zdrojů – vznikají.

Úvod

Klimatická změna, její příčiny a dopady představují komplexní problém jak pro vědeckou, tak pro politickou debatu. Tématem se přitom již několik desetiletí nezabývají pouze klimatologové a přírodní vědci, ale také další obory včetně sociálních věd. Poptávka po odborném vědění o problematice klimatické změny se rozšiřuje i proto, že je potřebné v praxi – ukazuje se jako relevantní pro každodenní život jednotlivců i institucí, pro fungování veřejných i soukromých aktérů. Tento článek se věnuje problematice lokálních reakcí na dopady klimatické změny, a to zejména (byť nejen) na úrovni měst a obcí. Zaměřuje se zvláště na komplikace typické pro proces, v němž se formulují reakce na změnu klimatu, jako například plány na adaptace, jak je vidí zdejší experti na problematiku. Článek srovnává poznatky z českého prostředí s popisy problémů, které doprovázejí reakce na změny klimatu v sídlech v jiných zemích podle mezinárodní literatury. Zaznamenává přitom jednak podobnost komplikací, se kterými se aktéři potýkají v jiných kontextech, jednak některá specifika českého prostředí, která jsou některými experty chápána jako spojená zejména s historickým dědictvím, jež formovalo zdejší materiální i kulturní prostředí.

Města a reakce na klimatickou změnu

Mezinárodní výzkum, který propojuje téma klimatické změny a studium měst, se intenzivně rozvíjí přibližně v posledních deseti letech, a to v environmentálních studiích, geografii, ale také v architektuře a technických disciplínách. Města jsou zde tematizována třemi hlavními způsoby. Zpravidle jsou rozpoznávána jako významní producenti skleníkových plynů a jako místa, která spotřebovávají velké množství energií, a přispívají tak k environmentálním problémům. Zadržuje se zde projevují nebo očekávají dopady klimatické změny, které s ohledem na koncentraci populace a závislost městských obyvatel na infrastruktuře (např. energie, voda) představují zásadní riziko. Na druhou stranu, nakonec jsou odborníky zmiňována také jako místa, která mohou rozvíjet efektivní odpovědi na tato rizika a která se mohou stát lídry v zavádění udržitelných způsobů života, výroby a spotřeby [pro tato shrnutí srov. Heinrichs et al. 2013: 1866; Hagen 2016: 1; Bulkeley, Broto a Edwards 2015]. Pro praxi plánování a pro správu měst pak klimatická změna představuje novou „velkou výzvu“ [Matthews et al. 2015: 155], na kterou sídla mohou či musejí reagovat v rámci plánování a dizajnu urbánního prostředí [Hagen 2016: 1]. Pozornost odborníků se přitom zaměřuje pořád častěji na adapta-

ce, což je podle některých autorů dáno tím, že dopady klimatické změny jsou reálně očekávatelné či již viditelné a reakci přímo vyžadují [Heinrichs et al. 2013: 1865]. Adaptace jsou navíc na rozdíl od mitigačních opatření a zásadních změn ve vzorcích spotřeby energií a produkce skleníkových plynů také rychleji proveditelné a často jednodušší [Hagen 2016: 17].

Pojem adaptace na klimatickou změnu ale nemá jednoduchou a jedinou definici. Autoři odborných textů často zmiňují tu, kterou používá Mezivládní panel pro změny klimatu. Ten chápe adaptaci jako „přizpůsobování přírodních a lidských systémů v odpovědi na současné či očekávané klimatické změny nebo jejich dopady, které zmírňuje škody nebo využívá pozitivní příležitosti“ [IPCC 2007 in Bulkeley 2013: 145; viz podobně i Heinrichs et al. 2013: 1867]. Podle Bulkeley [2013: 144] ale takové definice vyvolávají otázku, zda je adaptace reakcí pouze na aktuální ohrožení změnami klimatu nebo zda reaguje také na jiné procesy, které nejsou nutně spojené s dopady klimatické změny. Také není zřejmé, kdo je vlastně aktérem adaptace (např. veřejná nebo soukromá sféra). V nových pracích se pak objevuje pojetí adaptace jako „transformace“ zahrnující zásadnější změny institucí a sociálních struktur i hodnot [Pelling et al. 2015]. Naopak jednodušší vymezení adaptací je vidí jako konkrétní opatře-

1) Článek vznikl díky podpoře Grantové agentury České republiky (projekt GA ČR GA17-05263S) „Lokální reakce na změnu klimatu v České republice sociologickou perspektivou“. Autorka by ráda poděkovala kolegyni Dr. Markétě Horpeniakové, která se podílela na sběru rozhovorů. Velké díky patří také odborníkům a odbornicím, kteří byli ochotni věnovat svůj čas rozhovoru.

ní, která pomáhají předcházet rizikům a škodám (např. bleskovým povodním, vzniku městského tepelného ostrova). Takovým opatřením může být například plánování a péče o „zelenou infrastrukturu“, tedy o zelené plochy, které mají jak environmentální, tak sociální přínos [Matthews et al. 2015: 156].

V případě měst reakce zahrnují mimo jiné změny v řízení a rozvoji města a v politickém rozhodování na lokální úrovni. A stejně jako jsou dopady klimatické změny lokálně různé, tak i adaptační strategie a další reakce jednotlivých měst nutně mají různé podoby. Zároveň jsou aktivity městské správy ovlivňované národními strategiemi [Reckien et al. 2018] i transnacionálními politikami. V Evropě se města také sdružují do sítí, jako je Covenant of Mayors, které přijímají cíle EU snížit emise do roku 2030 a vedou k přípravě mitigačních i adaptačních plánů, a vzájemně se skrze tyto sítě inspirují.

Bariéry v procesu adaptace a reakce na klimatickou změnu

V literatuře, která popisuje, jak lokality reagují na klimatickou změnu, je pak mnoho případových studií z různých měst světa. Tyto studie ukazují průběh přípravy adaptací i jeho problémy, nebo posuzují potenciál měst k adaptaci a výzvy, se kterými se vyrovnávají lokální aktéři [viz např. Barton 2013; Heinrichs et al. 2013; Torabi et al. 2017; Baron a Petersen 2015]. Část odborníků se pak věnuje zvláště tématu „bariér“ v procesu adaptace. Eisenack a spoluautoři [2014: 867-8] definují bariéry jako překážky, které vyvstávají z jednání aktérů (tedy ne překážky „přírodní“) a které brzdí plánování a zavádění adaptací, nebo snižují jejich efektivitu a tempo, či zvyšují náklady. Hagen [2016: 46–50] vyjmenovává šest typů takových problémů, které se objevují na úrovni lo-

kální správy: 1) překážky vyplývající z nejistoty ohledně očekávaných dopadů i efektivitu řešení, kvůli kterým je rozhodování na úrovni měst vnímáno jako riskantní; 2) klimatická změna je aktéry často pojímána jako vzdálená (tedy konkrétní lokality nejsou přímo a ani v blízké budoucnosti ohroženy) a rozhodování v obci není bráno jako dostatečně silné, aby celý problém ovlivnilo; 3) problémy s nastavením institucí a byrokratickými procesy: ty zahrnují například rozdělení kompetencí v rámci lokální správy mezi rezorty, které sledují vlastní agendu. Pro adaptační strategie je ovšem nutná komunikace a koordinace mezi odděleními a institucemi; 4) Hagen dále zmiňuje nedostatečné možnosti adaptovat se kvůli chybějícím zdrojům – finančním, ale i lidským; 5) proces plánování adaptací vyžaduje flexibilní přístup i soulad s existujícími politikami a strategiemi, což klade vyšší nároky na politické aktéry a úředníky; 6) určitou bariéru představují „krátké volební cykly“, které jednak komplikují rozvíjení dlouhodobých strategií a jejich kontinuitu, jednak brání tomu, aby aktuální správci obce zaváděli ne populární opatření.

Bariérami pak mohou být i postoje aktérů a jejich názory na problematiku klimatické změny obecně (například klimaskepticismus) [Eisenack et al. 2014]. Adger et al. [2013] zase zdůrazňují roli kultury v procesu adaptací, například ve smyslu vztahu k místu nebo lokální identity, nebo každodenního života, které mohou být s pojetím adaptací v konfliktu nebo je naopak ulehčovat. Autoři se tak navzdory snahám identifikovat obecné typy bariér shodují na tom, že jsou – stejně jako rizika spojená s proměnou klimatu či podoby možné či reálné adaptace – lokálně specifická [viz i Ziervogel a Parnell 2014], a proto je dobré provádět komparativní výzkum v různých prostředích [Eisenack et al 2014: 867].

Článek reaguje na tyto výzvy formulované v literatuře a soustředí se na české prostředí. Snaží se porozumět lokálním reakcím na změnu klimatu, jak je vidí experti, kteří se zde věnují tématu klimatické změny, jejích dopadů na sídla nebo adaptacím, případně obecněji problematice environmentální politiky a péče o životní prostředí. Srovnává pak jejich pohled na komplikace při reago-
vání na klimatickou změnu (nejen v podobě adaptací) s poznatky o bariérách, které brzdí lokální reakce v jiných zemích. Konstatuje, že komplikace, které identifikovali experti působící v České republice na základě jejich vlastní práce, odborného vědění nebo zkušeností, jsou obdobné těm, které pojmenovává literatura ze zahraničí. Na druhou stranu se zde objevují lokálně specifické problémy, které v českém prostředí vystupují do popředí více, nebo jinak než jinde. Jsou to komplikace související s podobou infrastruktury, která byla vystavěna ve druhé polovině 20. století a zejména do roku 1989, a se silně vnímaným napětím mezi soukromým a veřejným zájmem. Obojí dokládá důležitost historického vývoje a proměn, které proběhly ve střední Evropě za poslední dekády, a jejich interpretací, pro současné rozhodování a plánování.

Data a analýza

Sdělení textu vycházejí z analýzy hloubkových rozhovorů vedených v průběhu roku 2017 s jedenácti odborníky a odbornicemi, kteří působí v akademické sféře v oblasti přírodních i sociálních věd, ve veřejné správě i jiné praxi, nebo v nevládních neziskových organizacích (NNO).²⁾ Experti a expertky jsme kontaktovaly³⁾ na základě povědomí o jejich práci a aktivitách, které se dotýkají problematiky klimatické změny, a částečně skrze techniku „sněhové koule“, tedy dalších kontaktů, které nám sami poskytl. Ačkoli někteří z expertů se specializují přímo na téma adaptací na změnu klimatu, jiní se věnují obecněji

2) Článek vznikl jako součást výzkumu, jehož zaměření je širší než zde představené otázky. Výzkumný projekt s názvem „Lokální reakce na změnu klimatu v České republice sociologickou perspektivou“ podpořený Grantovou agenturou ČR, který zpracovává tým pracovníků Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., analyzuje jednak reprezentance a vnímání klimatické změny, jednak skrze šest případových studií sleduje typy reakcí na problém dopadů klimatické změny ve městech a obcích. Rozhovory s experty představují jednu z cest, jak porozumět reakcím na lokální, ale i národní úrovni.

3) Sběr hloubkových rozhovorů v rámci výzkumného projektu realizovala také další členka týmu, Dr Markéta Horpeniaková, která se podílela na přípravě okruhů otázek, vybírala a kontaktovala komunikační partnery a individuálně vedla 6 rozhovorů. Analýzu a interpretaci rozhovorů dále prováděla pouze autorka textu.

otázkám změny klimatu a jejich dopadů, nebo environmentálním politikám na národní či mezinárodní úrovni.

Práce s expertním pohledem a znalostí není ve výzkumu společenských reakcí na změnu klimatu neobvyklá. Při analýze překážek v adaptaci [Eisenack et al. 2014] výzkumníci pracovali například se záznamy promluv a diskuzí odborníků na expertním workshopu. Výzkumný projekt, ze kterého tento článek vychází, si však neklade za cíl identifikovat příčiny bariér a navrhnout řešení. Spíše poznává pohledy různých aktérů na klimatickou změnu a pokouší se porozumět dynamice, ve které jsou promyšleny a formulovány reakce na ni.⁴⁾

Rozhovory o práci expertů a expertek i jejich pohledu na téma trvaly od jedné do dvou hodin. Zaměřovaly se na tři okruhy otázek, které pokrývaly, zaprvé, obecný pohled odborníků na klimatickou změnu (jejich identifikace nejzásadnějších problémů, informace, se kterými sami pracují, pohled na aktuální přístup k problematice). Zadruhé, věnovaly se jejich pohledu na existující politiky či adaptační přístupy (používání nebo tvorba dokumentů, spolupráce s jinými aktéry, hodnocení efektivity současných přístupů). Zatřetí, otázky zjišťovaly pohled expertů na informovanost veřejnosti a na vlastní zapojení do šíření vědění o problematice. Ačkoli všechny rozhovory sledovaly stejné základní okruhy otázek, odvíjely se dialogicky a výzkumnice přizpůsobovaly otázky expertize jednotlivých komunikačních partnerů a partnerek.

Doslovné přepisy rozhovorů byly analyzovány pomocí programu pro kvalitativní analýzu dat MAXQDA. Postup zahrnoval kódování segmentů textu podle obsahu, následné třídění a interpretaci sdělení, která odhalují typy komplikací objevujících se v souvislosti se snahami reagovat na klimatickou změnu. Téma komplikovanosti reakcí na klimatickou změnu v ČR se objevovalo napříč rozhovory, jelikož

na ně mířily některé otázky. Příklady ani charakter komplikací však nebyly předem odhadovány (tazatelky nepokládaly přímou otázku na konkrétní typy komplikací, například s odkazem na odbornou literaturu). Vyplynuly tedy přímo z analýzy dat.⁵⁾

Komplikace reakcí na změnu klimatu z pohledu expertů

Dopady klimatické změny, které se projevují nebo jsou očekávány v České republice, zahrnují zejména vlny horka a ve městech vznik tepelných ostrovů, přívalové srážky, riziko povodní, sucho a nedostatek vody [Adaptace na změnu klimatu ve městech, s. 4]. Reakce na tyto jevy, o kterých se zmiňovali v rozhovorech odborníci, mají – či mohou mít – dvě základní podoby. Na jedné straně se jedná o přijímání a zavádění konkrétních opatření, která zmiňují zmíněné dopady, ideálně ekologicky šetrným způsobem. Sem spadají například jednotlivé úpravy infrastruktury či přizpůsobování nové výstavby, jako například zastínění veřejných prostranství, úprava zelených i vodních ploch, umožnění zasakování dešťové vody. Na druhé straně pak stojí obecnější proměny praxe, například v plánování měst a veřejné správě, s ohledem na možná rizika, zlepšování komunikace mezi různými zájmovými skupinami, ale také motivování soukromých aktérů k přijímání adaptačních opatření, mimo jiné sdělováním informací o problematice a zprostředkováním příkladů dobré praxe včetně těch ze zahraničí.

Vymezení vhodných reakcí a jejich provedení však není jednoduché. Podle Ziervogel a Parnell [2014] je proces adaptace ovlivněn jak dostupným věděním, tak již zavedenou praxí a obvyklým jednáním. Experti působící v ČR pak rozlišují obdobné dva typy komplikací. První zde označují jako komplikace při dosahování konsenzu ohledně problematiky klimatické změny, adap-

tací na změnu klimatu a jejich potřebnosti, které souvisejí s tím, jaké vědění je dostupné a sdílené. Druhý okruh komplikací je pak spojen s přípravou a realizací adaptací, tedy přímo s jednáním aktérů a nastavením institucí.

Komplikace při dosahování konsenzu (vědění)

Komplikace prvního typu jsou spojeny s šířením relevantních informací a s vedením veřejné debaty. Odborníci upozorňují jednak na problém polarizace debaty, která vystupovala na povrch například v mediální reprezentaci tématu v období, kdy prezidentem ČR byl Václav Klaus [viz Ferenčuhová, rkp.]. Podle některých se situace ovšem postupně mění a obraz vyhrčeného konfliktu již není přesný:

„za těch několik posledních let, neřeknu vám, jestli tři, čtyři, nebo dva, tři, se to výrazně, tady ta debata, posunula k něčemu rozumnějšímu, racionálnějšímu, že už to není ‚skeptici versus...‘, ‚popírači klimatu versus nějací ti klimahujerši‘ (smích)...“ (prosinec 2017, odborník z praxe)

Podstatná však byla i napříč rozhovory formulovaná kritika odborníků, jejichž jazyk i způsob sdělování vědění je často nesrozumitelný, a to i vůči širší odborné veřejnosti, nebo pocíťovaná nepřehlednost informací a novost samotného tématu klimatické změny a adaptací. „Osvětu veřejnosti ve vztahu ke změně klimatu“ dokonce jeden z našich komunikačních partnerů označil jako „v příšerném stavu“ (říjen 2017, odborník z praxe). Jiní experti zase říkají:

„myslím, že v oblasti práce s veřejností máme zatím co dohánět. Že tedy... nevládní neziskové organizace dost často třeba komunikují řadu témat, která s tou problematikou souvisí, ale zatím tam nebyvá jaksi zdůrazňována ta změna klimatu. Že prostě se tady medializuje ochrana přírody jako taková a nějaké hospodaření se zdroji, udržitelné hospo-

4) Jiný přístup v rámci běžícího výzkumu představuje zkoumání komplikací na úrovni konkrétních měst [viz Daňková, rkp.]

5) Výzkumný tým požádal komunikační partnery o souhlas s rozhovorem a souhlas nebo odmítnutí zmiňování jejich jména v případě, že úryvky z rozhovorů budou použity v publikačních výstupech. Tento text s ohledem na velkou stručnost přímých citací z rozhovorů zachovává anonymitu u všech expertů, včetně těch, kteří souhlasili s případným uvedením jména při citacích. Doslovné přepisy zachytávají mluvenou řeč a pro publikaci byly mírně editovány s ohledem na gramatická pravidla (např. úprava skloňování, vynechání opakujících se slov apod.).

daření, ochrana biodiverzity, ochrana zvláště chráněných druhů, nebo prostě záchranné programy na konkrétní ohrožené druhy (...) popřípadě třeba výsadba stromů, nebo péče o zeleň. Ale (...) téma (...) adaptace jako takové zatím podle mě není v České republice v této oblasti moc (...) etablované. Že to je prostě taková jako výzva do budoucnosti.“ (červenec 2017, odborník z NNO)

„Jak se tady snaží všichni být chytrí, tak mluví nějakými zkomoleninami, různé ‚implementace‘, ‚plynofikace‘ a takové blbiny (...) Kdyby se lidi vyjadřovali, pokud možno, trochu jasně a stručně, tak by to ti lidé možná i pochopili.“ (říjen 2017, odborník z praxe)

Na druhé straně pak stojí ignorace odborného vědění ze strany dalších aktérů, nebo podceňování rizik. Pochybnosti o tom, že probíhá klimatická změna, nebo že ji způsobuje člověk svojí činností, dosud byly v České republice také rozšířenější než ve většině zemí EU [Čermák, Patočková, rkp.] a objevovaly se i v lokální správě: „... řada těch místních politiků nebo zastupitelů stále prostě vnímá to dědictví, nebo to poselství od Václava Klause, že žádná změna klimatu neexistuje, že si to vědci vymysleli a prostě není potřeba nic dělat.“ (červenec 2017, odborník z NNO). Existující aktivity pak reagují na novou situaci spíše nepřímo:

„To jsou města, která si to uvědomují a (...) jdou tedy za tím řešením. A jsou města, která zatím tedy nic nekonají, nebo to, co dělají, dělají řekněme v těch starých kolejích. Nelze říct, že by nedělali vůbec nic z hlediska adaptace, třeba se starají o sídelní zeleň, z nějakých důvodů, ale prostě není to zatím třeba vnímáno jako souvislost s- [klimatickou změnou, pozn. aut.], z hlediska adaptace, nebo že prostě by to mělo nějaký větší přínos...“ (červenec 2017, odborník z NNO)

Na druhou stranu je zřejmé, že tato situace se vyvíjí a klimatické změny jsou pro města pořád více palčivým tématem. V květnu 2019 městská část Praha 7 vyhlásila stav klimatické nouze a pracuje na opatřeních, která mají zmírnit její dopady. V dubnu téhož roku brněnská radnice rozhodla o nových dotačních pro-

gramech na podporu vzniku zelených střech a zachytávání dešťové vody, také explicitně v reakci na změny klimatu.

Postoje ohledně potřeby reagovat na environmentální změny a podoba konkrétních opatření jsou ovlivněny také dalšími hodnotami. Přesvědčení o nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a odpor k opatřením, které by do něj nějakým způsobem zasahovaly, byly zmiňované v několika rozhovorech jako prakticky nepřekonatelná potenciální bariéra.

„A teďka si představte, že chcete natáhnout kilometrovou páteřní síť, která bude dodávat tu vodu, a ono to vede přes pět vlastníků. A jeden řekne: Já to věcné břemeno nechci. Konec, konec, konec! To znamená: dobře, je to o prioritách. Jako já nejsem samozřejmě... Nikomu nechci nic brát, ale pokud je to zájem krajiny, státu, ve kterém všichni žijeme, a jde to proti jednomu názoru jednotlivce, asi by se s tím něco mělo dělat...“ (červenec 2017, odborník z akademické sféry)

Napětí mezi hodnotou soukromého vlastnictví a veřejným zájmem jako komplikace při rozhodování a reakcích na klimatickou změnu přitom není specifické pro české prostředí [viz např. Hoffman 2015]. Ovšem v post-socialistických zemích je „privatizmus“, tedy tendence přehlížet veřejné zájmy a zdůrazňovat ty soukromé, často spojen s historickým vývojem a výkladem minulosti a změn probíhajících od devadesátých let [Hirt 2012]. Debata o možném dopadu opatření na individuální zájmy vlastníků je zatěžována zkratkovým spojováním takových opatření se státně-socialistickou minulostí, což se promítá také do obtížnosti prosazovat některá opatření v praxi.

Komplikace v praxi

Druhý typ komplikací doprovází hledání, formulování nebo zavádění vhodných opatření a aktivit, či proměny jednání (individuálního nebo kolektivního). Problematické institucionální nastavení, zejména někdy nejasné, jindy příliš striktní rozdělení kompetencí mezi různé úrovně správy

nebo mezi odlišné rezorty, popisuje odborná literatura i experti v rozhovorech. Komplikovaná je pak nejen koordinace aktivit, ale vůbec ustavení komunikace napříč těmito úrovněmi nebo specializovanými odbory či institucemi, nebo procesy vyjednávání mezi zájmovými skupinami.

„Někdy je trochu konflikt mezi, v rámci těch měst, mezi tou politickou reprezentací a těmi (...) odborníky z té státní správy, samosprávy. Které narážejí na to, že ti politici tam odrážejí různý místní zájmy, ale pak jako to úplně neodpovídá tomu, co by třeba chtěli dělat ti odborníci. To bych viděl jako konflikt. A často jsou teda konflikty třeba mezi místními podniky a tou místní správou, když ten podnik se chce nějakým způsobem rozvíjet nebo [zavést, pozn. aut.] nějaké opatření, tak může narážet na bariéry. Ale to může být jakoby v pořádku, když to opatření není to správné.“ (červen 2017, odborník z akademické sféry a NNO)

I připravené dokumenty – ať už týkající se adaptací na klimatickou změnu, nebo jiných environmentálních opatření – pak mohou zůstat na papíře bez převádění do praxe. Hagemem [2016] zmiňovaný problém krátkého volebního období se v rozhovorech objevil také, a to nejen na lokální, ale i na celostátní úrovni, jak zmiňuje i náš komunikační partner: „obecně je asi problém s implementací strategických dokumentů v České republice. Protože pak přijde nová vláda a ti mají zase novou strategii...“ (červen 2017, odborník z akademické sféry a NNO).

Podobně jako jinde se i v českém prostředí jako komplikace jeví nedostatečné finanční zdroje a kapacity, a to zejména v případě malých obcí. Zatížení administrativou může být pro malá sídla, která se pokoušejí se o změny, paralyzující:

„(...) ty malé obce jsou už tak přetížené, že moc jim to nejde [zapojení do projektů k udržitelnému rozvoji, pozn. aut.]. Oni už jako budovat nějakou další strukturu, nebo se na něco ještě připravovat nebo dodržovat, to už je pro ně natolik obtížné, že už to neutáhnou ani rozpočtem, ani ničím jiným.“ (říjen 2017, odborník z praxe)

Posledním typem komplikace, který se objevoval v rozhovorech, ale není tolik popsán v literatuře z jiných kontextů, je omezení, které představuje již existující infrastruktura. Ta byla v případě českého prostředí často vystavěná v období státního socialismu, a to jak na úrovni obcí, tak na úrovni regionů (například úpravy vodních toků). Její aktuální podoba pak také komplikuje situaci, ať už tím, že zhoršuje lokální rizika (např. tepelný ostrov ve městě v souvislosti s absencí zelených ploch, nízká prostupnost povrchů pro srážkovou vodu), nebo omezuje možnosti reagovat (např. rozsah úprav by přinesl příliš velké náklady).

„Za komunismu, když nebyly žádné povodně, tak se regulovaly řeky, ty obce se naňahňaly k řekám a nikdo nepřemýšlel, že by to byl nějaký problém. Teď najednou začaly povodně a oni: „Ježíš Maria, co máme dělat? To máme vystěhovat půlku vesnice, nebo celou?““ (červen 2017, odbornice z akademické sféry)

Závěr

Odborníci a odbornice identifikují v českém prostředí do velké míry ty samé problémy, které podle literatury doprovázejí lokální reakce na změny klimatu v jiných prostředích, zemích a městech. Šest typů bariér, které popsal Hagen [2016], se objevuje i zde. Ovšem v rozhovorech zazněly další postřehy, které naopak nejsou tolik podtrhovány v diskuzích o „bariérách“ adaptací a reakcí na klimatickou změnu jinde. Je to zejména důležitost konfliktu mezi veřejným a soukromým zájmem, zvláště vlastníků (např. pozemků), který je v českém prostředí zatížen také ideologicky, a to s ohledem na minulost státního socialismu a historické omezování soukromého vlastnictví. I role, kterou hraje stávající infrastruktura a podoba materiálního vystavěného prostředí, se zde podle rozhovorů jeví jako podstatnější než v jiných prostředích, nebo má jiný charakter. To platí především pro infrastrukturu či vystavěné prostředí, které vznikalo v období centrálního plánování, jak zmiňují naši komunikační partneři.

Přestože některé z identifikovaných problémů mohou být vnímány jako „bariéry“ pro adaptace na klimatickou změnu, článek navrhuje používat spíše pojem „komplikace“. Důvodem není snaha o přerámování diskuze tak, aby vyznívala pozitivněji. Pojem komplikace je jednoduše adekvátnější pro popis toho, jak probíhá reakce na klimatickou změnu na lokální úrovni. Práce, které mluví o bariérách, totiž tento proces představují do velké míry schematicky. Proces je vnímán jako lineární a buď plynulý, anebo je v něm nutné překonávat jakési fixní překážky. Stejně jako v případových studiích v konkrétních lokalitách, tento proces a jednání se však ve skutečnosti jeví spíše jako komplikovaná situace, která obsahuje různé stimuly a problémy, které se objevují, ale také mizí, nebo se překážky mění na podněty k jednání či příležitosti. Celý průběh formulování reakce na klimatickou změnu proto může mít spíše velmi neurčitou, proměnlivou a nelineární trajektorii a nejasný výsledek, nebo dokonce proměnlivý cíl. I pohledy odborníků se v čase vyvíjejí a mění. Od zavádění jednotlivých opatření se zaměření může v průběhu krátké doby posunout směrem ke změně celkového přístupu k environmentálním otázkám. Sociologická perspektiva, kterou se snaží výzkum formulovat a zahrnout, tak umožňuje spíše nahlédnout v určitém časovém momentu do tohoto procesu díky jeho účastníkům, kterými jsou i experti, kteří s námi mluvili. Pokouší se pak zejména pochopit vztah mezi vnímáním i překonáváním komplikací a širším historickým kontextem, sociálními vztahy, kulturními významy, nebo také materiálním prostředím.

Použitá literatura:

ADGER, W. N., BARNETT, J., BROWN, K., MARSHALL, N., & O'BRIEN, K. Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. In: *Nature Climate Change*, 2013, roč. III., číslo 2, s. 112–117.

BARON, N., PETERSEN, L. K. Understanding Controversies in Urban Climate Change Adaptation. A case study of the role of homeowners in the process of climate change adaptation in Copenhagen. In: *Nordic Journal of Science and Technology Studies*, 2015, roč. 3, číslo 2, s. 4–13.

BARTON, J. R. Climate Change Adaptive Capacity in Santiago de Chile: Creating a Governance Regime for Sustainability Planning. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2013, roč. 37, číslo 6, s. 1916–1933.

BULKELEY, H. *Cities and climate change*. Routledge, 2013.

BULKELEY, H., BROTO, V. C. a G. A. S. Edwards *An Urban Politics of Climate Change. Experimentation and the governing of socio-technical transitions*. Routledge, 2015.

ČERMÁK, D., PATOČKOVÁ, V. [rkp.] „Climate Scepticism in the Czech Republic“

DAŇKOVÁ, H. [rkp.] „Downscaling‘ the bottom-up approach. Barriers and challenges to climate change adaptation in a Czech city.“

EISENACK, K., MOSER, S. C., HOFFMANN, E., et al. Explaining and overcoming barriers to climate change adaptation. *Nature Climate Change*, 2014, roč. 4, číslo 10, 867–872.

FERENČUHOVÁ, S. [rkp.] „Politics or post-politics of the climate change debate?“

HAGEN, B. *Public perception of climate change: Policy and communication*. Routledge, 2016.

HEINRICHS, D., KRELLBERG, K., FRAGKIAS, M. Urban Responses to Climate Change: Theories and Governance Practice in Cities of the Global South. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2013, roč. 37, číslo 6, s. 1865–1878.

HIRT, S. *Iron curtains: Gates, suburbs and privatization of space in the post-socialist city*. John Wiley & Sons, 2012.

HOFFMAN, A. J. *How culture shapes the climate change debate*. Stanford University Press, 2015.

MATTHEWS, T., LO, A. Y., & BYRNE, J. A. Reconceptualizing green infrastructure for climate change adaptation: Barriers to adoption and drivers for uptake by spatial planners. *Landscape and Urban Planning*, 2015, číslo 138, s. 155–163.

PELLING, M., O'BRIEN, K., & MATYAS, D. Adaptation and transformation. *Climatic Change*, 2015, roč. 133, číslo 1, s. 113–127.

RECKIEN, D., SALVIA, M., HEIDRICH, O. et al. How are cities planning to respond to climate change? Assessment of local climate plans from 885 cities in the EU-28. *Journal of cleaner production*, 2018, číslo 191, s. 207–219.

TORABI, E., DEDEKORKUT-HOWES, A., & HOWES, M. Adapting or maladapting: building resilience to climate-related disasters in coastal cities. *Cities*, 2018, číslo 72, s. 295–309.

VELEBNÁ BREJCHOVÁ, E., KARLOVÁ, J., PIKLOVÁ, L. et al. (eds.) *Adaptace na změnu klimatu ve městech: Pomocí přírodě blízkých opatření*, výstup projektu UrbanAdapt, informační brožura, 2015.

ZIERVOGEL, G., PARNELL, S. Tackling barriers to climate change adaptation in South African coastal cities. In: *Adapting to Climate Change*, Springer, Dordrecht, 2014, s. 57–73.

doc. Mgr. Slavomíra Ferenčuhová, Ph.D.
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

ENGLISH ABSTRACT

Complications in formulating local reaction to climate change, by Slavomíra Ferenčuhová

This article presents selected results of ongoing socio-scientific research aimed at local reactions to climate change in a Czech context. Statements are based on qualitative analysis of in-depth interviews with specialists in climate change (creation or dissemination of knowledge and formulation of measures for adaptation and reactions) or environmental policy in general. The article outlines complications that, according to experts, may impede reflection on and formulation and implementation of measures in reaction to climate change, particularly at the level of cities and towns. Specific features of the situation in the Czech Republic are described in comparison with major barriers for climate change adaptation in locations mentioned by foreign literature. Also discussed is the suitability of the concept of the barrier; it is suggested the term complications be used to describe the process in which reactions to climate change originate, be it as adaptation to change or decrease in greenhouse gas production and energy/resource consumption.